

ПРИРОДООХОРОННІ ТА РЕКРЕАЦІЙНІ ТЕРИТОРІЇ

УДК 338.484: 502.131

*Коробейникова Я.С.
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу*

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТЕРИТОРІЙ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ

Наукові дослідження щодо впливів техногенного навантаження на геосистеми туристичних дестинацій є перспективним науковим напрямком в галузі екологічної безпеки. Сприятлива екологічна ситуація в межах туристичних дестинацій розглядається туризмознавцями як рівноцінний з іншими чинниками розвитку туристичної галузі. Основні впливи на геосистеми туристичних дестинацій полягають у зміні первинних ландшафтів, що призводить до фізико-механічних руйнувань, кількісних та якісних змін поверхневих та підземних вод, забруднення атмосферного повітря та ґрунтів. Визначено компоненти геосистем, які зазнають найбільших антропогенних змін в результаті туристичної діяльності.

Ключові слова: збалансований розвиток, туризм, екологічні стандарти, геосистеми.

Научные исследования относительно влияния техногенной нагрузки на геосистемы туристических дестинаций являются перспективным научным направлением в отрасли экологической безопасности. Благоприятная экологическая ситуация в пределах туристических дестинаций рассматривается учеными как равноценный с другими фактор развития туристической отрасли. Основные влияния на геосистемы туристических дестинаций заключаются в изменении первичных ландшафтов, которое приводит к физико-механическим разрушениям, количественным и качественным изменениям поверхностных и подземных вод, загрязнения атмосферного воздуха и почв. Определены компоненты геосистем, которые испытывают наибольшие антропогенные изменения в результате туристической деятельности.

Ключевые слова: сбалансированное развитие, туризм, экологические стандарты, геосистемы.

Scientific researches in influences of the technogenic loading on the geosystems of tourist destinations is perspective scientific direction in industry of ecological safety. A favourable ecological situation within the limits of tourist destinations is examined by tourism experts as equivalent with other factors of development of tourism industry. Basic influences on the geosystems of tourist destinations consist in the change of primary landscapes, which leads to physical and mechanical destructions, quantitative and qualitative changes of superficial and underground waters, contamination of air and soils. Where defined components of geosystems, which suffer most from anthropogenic changes, as a results of tourist activity.

Keywords: sustainable development, tourism, ecological standards, geosystems.

Актуальність досліджень. Сучасний туризм – галузь господарства, яка розвивається дуже швидко, за 10 останніх років ріст становив 25 %. За даними ЮНЕП та ВТО, туризм розглядається як галузь, що розвивається найбільш швидкими темпами, на відміну від галузей виробничої сфери. За прогнозами фахівців, темпи зростання галузі туризму будуть залишатися високими, хоча глобальні і регіональні структури туризму змінюються з роками (в останні роки із-за тероризму, розвитку різноманітних захворювань, стихійних явищ, тощо). За прогнозними розрахунками фахівців ВТО, до 2020 р. буде здійснено більше 1500 млн. міжнародних поїздок. Ці ж дані вказують, що зростання туризму буде відбуватися за рахунок країн, що розвиваються [2]. Це створює немало проблем, в першу чергу, екологічних та економічних. У країнах зі слабким регулюванням ринкової економіки розвиток туризму може стати реальною загрозою для якості довкілля.

© Коробейникова Я.С., 2013

На даний час сформовано науковий напрям щодо екологічної безпеки природних та природно-техногенних систем різного рівня. У працях Г.О.Білявського, Г.І.Рудька, О.М.Адаменка, В.М.Шмандія, В.П.Руденка, Л.Є.Шкіци, Б.М.Данилишина, А.Г. Шапаря, Є.О. Яковлєва, В.М. Шестопалова, М.С Мальованого та ін. викладено науково-методичні підходи щодо забезпечення екологічної безпеки в природних та техногенно-природних системах, а також прикладні аспекти забезпечення екологічної безпеки. Менш вивченими є питання дослідження екологічної безпеки та управління в умовах техногенного навантаження, яке не носить вираженого екстремального характеру.

Мета роботи. На основі аналізу наслідків туристичної діяльності окреслити місце та роль екологічної безпеки туристичних дестинацій як складової частини наукового напрямку «екологічна безпека», визначити компоненти геосистем, які зазнають найбільших антропогенних змін в результаті туристичної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Бурхливий розвиток індустрії туризму зумовив високу концентрацію виробництва – виникають готельні ланцюги, починається будівництво туристичних центрів. Вкладаючи значні кошти в розвиток туризму, великий капітал вимагає максимального прибутку за найкоротші терміни. Швидкий розвиток туризму підтримується з метою забезпечення економічного розвитку і підвищення рівня надходження валюти. Наприклад, розвиток туризму в Середземноморському регіоні з 1960-х років і донедавна ілюструє обсяги екологічного руйнування геосистем, які можуть виникнути внаслідок розвитку туризму у великих масштабах [1]. Природний ландшафт і місцеве населення сприймалися лише як засоби для досягнення мети. Не дивно, що результатом росту масового нерегульованого відвідування рекреаційних природних комплексів став надзвичайно негативний вплив на них, а також на місцеве соціокультурне середовище. Під загрозою опинилась як дика первозданність унікальних природних куточків, так і місцеві економіки, і культурні цінності туристичних дестинацій. Приклади негативних наслідків, що супроводжують надлишкове відвідування туристами рекреаційних природних територій, відомі на сьогодні у великій кількості. Як найбільш переконливий приклад можна навести факти деградації природи низки найбільших національних парків США, Долини Гейзерів на Камчатці, рекреаційних територій в Альпах, накопичення сміття на Евересті в Непалі та на Стежці Інків у Південній Америці [3]. У 1983 р. відомий австрійський журналіст Л. Люкшандерль опублікував у Відні свою книгу «Рятуйте Альпи! Сад на даху Європи в небезпеці», в якій у науково-популярній формі виклав основні екологічні проблеми розвитку туризму. Рекреаційна деградація природних територій викликала необхідність впровадження в туристичну практику системи заходів захисту природи. Оскільки туристична галузь має головним чином сезонний характер, кількість туристів на визначеній території в розпал сезону в декілька разів більша в порівнянні з «мертвим сезоном». Така ситуація приводить до нерівномірності антропогенного навантаження на геосистеми. Дослідження наслідків туристичної діяльності для екосистем та впровадження технологій екологічного менеджменту в практику рекреаційного природокористування постало як найбільш актуальна проблема подальшого розвитку туризму.

Туризм може здійснювати на довкілля негативний вплив на місцеві енергетичні, водні, земельні ресурси, обсяги використання в туризмі яких постійно збільшуються. Корінних змін зазнають геосистеми в цілому. Дані аспекти важливо розглядати в контексті розвитку туристичної галузі на територіях, де вона розвивається швидкими темпами, наприклад, в Карпатах. Гори, загалом, є важливим джерелом водної, енергетичної і біологічної різноманітності. Крім того, вони є джерелом таких найцінніших ресурсів, як корисні копалини, лісові ресурси, сільськогосподарська продукція, а також відкривають широкі можливості в плані відпочинку. Вони є одними з найбільших екосистем, що складають складну і взаємозалежну екологію нашої планети і мають велике значення для виживання глобальної екосистеми. Разом з тим, гірські екосистеми швидко змінюються. Вони вразливі щодо прискорення ерозії ґрунтів, зсувів, швидкого звуження середовища проживання і зменшення біологічної різноманітності [4]. У результаті в більшості гірських районів відбувається деградація навколишнього середовища. Основні впливи на довкілля при цьому:

1. Зміни первинних ландшафтів у результаті будівництва об'єктів туристичної інфраструктури. Зі зростанням туристичної галузі відбувається прямий вплив на природні ландшафти в результаті інтенсивного будівництва засобів розміщення, доріг, аеропортів, використання земельних ресурсів

як будівельного матеріалу для створення житлової інфраструктури приводить до деградації та виснаження елементів ландшафту, його докорінної зміни. Наприклад, на острові Міконос (Греція) в результаті інтенсивного зростання туристичної інфраструктури (будівництво порту, доріг, готелів, розважальних закладів, закладів харчування та торгівлі, тощо) збільшилось населення, що працює в сфері обслуговування туристів. Це привело до зменшення площ земельних ресурсів. Проблема затопів, недостатня кількість місць для паркування машин, різке збільшення вартості землі стали реальністю. Інтенсивна туристична розбудова поглинула більшу частину острова, призвела до втрат сільськогосподарських угідь та природних ландшафтів. Два найбільших традиційних поселення острова перетворились у високо урбанізовані. Навіть будівництво пристаней для яхт, хвилерізів та інших споруд приводить до змін природних ландшафтів – змінюються напрямки та сила течій, далі – зміни берегової лінії та берегова ерозія, що приводить до втрати площ пляжів. Аналогічна ситуація спостерігається і в Україні. Хоча темпи будівництва туристичної інфраструктури не такі високі, проте проблемами деградації чорноморського узбережжя, вибірка піску з пляжів, руйнування значних лісових масивів при будівництві туристичної інфраструктури в гірських районах України є дуже актуальними екологічними проблемами. Так, туристичний комплекс «Буковель», згідно первинного проекту, займає чималі території [5]:

- загальна площа під будівництво котеджів і готелів: двоповерхові котеджі – 100 га; готелі – 50 га;
- інфраструктура котеджно-готельного комплексу (25–30% від житлової забудови) – 45 га;
- загальна площа для гірськолижних трас та підйомників (з розрахунку від 30 до 50 м ширини однієї траси) – приблизно 300 га;
- загальна площа для резервуарів води, що передбачені для засніження 60 га лижних трас (три резервуари глибиною 3 м та об'ємом 16 тис м³ кожен) – 0,55 га;
- площа автомобільної дороги для сполучення між с. Паляниця та туристичним комплексом «Буковель» (загальна ширина 7,0 м, протяжність 5,0 км) – 3,5 га.

Туристичний комплекс постійно розширюється, займаючи зараз близько 822 га, з загальною довжиною гірськолижних трас біля 53 км.

2. Інтенсивне використання водних ресурсів та їх забруднення. Так, наприклад, середнє споживання води в м. Анталія (Туреччина) щодня становить 250 л на добу, в той час, як у туристичних районах Анталії середнє добове споживання сягає 600 л. На Мальорці (Іспанія) щоденне споживання води в сільській місцевості становить 140 л, а в місті близько 250 л. У той час, в туристичних комплексах Мальорки використовується приблизно до 880 л на добу.

Будівництво готельних та розважальних комплексів часто приводить до перевантаження каналізаційних систем. Очисні споруди в розпал сезону не завжди справляються зі значними об'ємами стічних вод, стічні води іноді скидаються в моря та озера без очистки, негативно впливаючи не лише на флору і фауну, але і на якість рекреаційного середовища для рекреантів.

В Україні проблема забруднення води та земельних ресурсів від туристичних об'єктів стоїть дуже гостро. Туристична інфраструктура, особливо на узбережжях, розвивається хаотично, без належного екологічного обґрунтування. Не рідкість випадки прямих скидів стічних вод у море, будівництво готельних комплексів на територіях пляжів, в межах водоохоронних зон, розвиток неорганізованого туризму на узбережжі при відсутності санітарних зручностей. Так, туристичний комплекс «Буковель» використовує підземні води для господарсько-питного водопостачання, виробництва штучного снігу, що приводить до вилучення значних обсягів води з підземних горизонтів. Проблемою залишається відвід стоків з малих готелів та сільських садиб, адже в переважній кількості туристичних дестинацій відсутні централізовані системи водовідведення. Найбільш перспективним вважається водопостачання туристичних дестинацій шляхом використання підземних вод, проблеми дослідження кількісних та якісних змін підземної гідросфери залишатимуться актуальними в контексті екологічної безпеки туристичних дестинацій.

3. Використання енергії. Готелі та інші об'єкти туристичної інфраструктури використовують велику кількість електроенергії, більшу ніж в середньому місцеві жителі. Так, за підрахунками фахівців ЄС з енергозбереження, використання енергії на 1 м² площі в не зірковому готелі становить 157 кВт/год, в чотиризірковому готелі – вже 380 кВт/год [1]. Тобто, зі збільшенням комфортності засобу роз-

міщення енергоспоживання зростає. У багатьох районах розвитку туризму енергосистема не розрахована на таке значне енергоспоживання. Наприклад, в районі туристичного комплексу «Буковель» для безперебійного електропостачання проведена значна реконструкція системи місцевого енергопостачання.

4. Забруднення повітря та проблема твердих відходів. Зростання туристичної галузі приводить до високої концентрації туристів та відповідної інфраструктури. Це приводить до забруднення повітря від автомобільних, залізничних та авіаперевезень. Наприклад, 60% всіх повітряних перевезень у світі безпосередньо пов'язані з туризмом, тому туризм також «несе відповідальність» за забруднення повітря. Шумове забруднення від транспорту, іноді і від самих туристів – ще одна важлива проблема. З іншого боку – забруднення повітря – це проблема також і організаторів туристичної діяльності, бо турист очікує від місць відпочинку, в першу чергу, чистого повітря та відсутності шумового дискомфорту. Джерелами забруднення атмосферного повітря, як правило, є транспортні засоби (автомобілі). Так, в туристичному комплексі «Буковель» в піковий сезон щоденно фіксують прибуття біля 800 одиниць автотранспорту. Забруднення атмосферного повітря автотранспортом приводить до накопичення забруднюючих речовин в ґрунтах та їх подальшій міграції по ланцюгу живлення. Для багатьох туристичних дестинацій залишається проблема поводження з твердими відходами підприємств туристичної галузі: кількість відходів зростає швидше, ніж можливості їх поховання. Проблема ускладнюється необхідністю транспортування твердих відходів на значні відстані.

Висновки. Таким чином, забезпечення екологічної безпеки є одним з основних пріоритетів розвитку суспільства. Основні наукові дослідження, які стосуються питань екологічної безпеки присвячені управлінню екологічною безпекою при катастрофічних ситуаціях, в умовах потужного техногенного впливу (в межах гірничопромислових районів, урбанізованих територій, агроєкосистем, тощо), природних систем. Наукові дослідження щодо впливів техногенного навантаження на геосистеми туристичних дестинацій є перспективним науковим напрямком в галузі екологічної безпеки. Сприятлива екологічна ситуація в межах туристичних дестинацій розглядається туризмознавцями як рівноцінний з іншими чинник розвитку туристичної галузі. Найбільших екологічних змін зазнає геологічне середовище як акумулюючий чинник геосистеми. Врахування екологічних аспектів розвитку туристичної галузі набуває особливої актуальності в контексті того, що туристична галузь визначена як стратегічна та пріоритетна галузь господарювання в Івано-Франківській області та розвивається швидкими темпами, активізувалась діяльність щодо можливого розвитку туристичної інфраструктури для проведення зимових олімпійських ігор 2022 р. на теренах Прикарпаття.

Література

1. Коробейникова Я.С. Стратегія збалансованого туризму: Конспект лекцій / Я.С. Коробейникова.– Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. – 147 с.
2. Програма дій «Порядок денний на 21 ст.». – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.
3. Слі Б. Інтеграція у галузеву політику питань збереження біологічного та ландшафтного різноманіття: розвиток екологічного туризму в Україні / Б. Слі //Збереження і моніторинг біологічного та ландшафтного різноманіття в Україні. – К., 2000. – С. 59–67.
4. Godde P.M., Price M.F., Zimmerman F.M. Tourism development in mountain region. – Wallington, 2000. – 321 p.
5. www.bukovel.com.

Поступила в редакцію 23 травня 2012 р.

Рекомендував до д.т.н. Я.М. Дрогомирецький